

Psychologia Ericha Fromma

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Erich Fromm, *Ucieczka od wolności*, tłum. O. i A. Ziemiński, Warszawa 1978.
- Erich Fromm, *Ucieczka od wolności*, tłum. O. i A. Ziemiński, Warszawa 1978.
- Karol Marks, *Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej*, dostępny w internecie: <https://www.marxists.org/polski/marks-engels/1859/ekon-pol/00.htm>.
- Erich Fromm, *Ucieczka od wolności*, tłum. O. i A. Ziemiński, Warszawa 2003.

Psychologia Ericha Fromma

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Mieć czy być? Być może to pytanie nie jest ci obce. W filozofii sformułował je psycholog i filozof Erich Fromm. Czy nasze życie powinno opierać się na idei posiadania czy bycia? Dlaczego ludzie dobrowolnie rezygnują z wolności i jakie taka ucieczka od wolności ma konsekwencje? Na tej lekcji zajmiemy się poglądami Ericha Fromma, które łączą w sobie problematykę psychologiczną i społeczną

Twoje cele

- Wskażesz genezę psychoanalizy społecznej Ericha Fromma (S. Freud, K. Marx).
- Scharakteryzujesz koncepcję człowieka Fromma jako wynik odrzucenia redukcjonizmu biologicznego oraz społeczno-kulturowego.
- Wyjaśnisz, na czym polega wartość indywidualizmu w życiu społecznym, odnosząc się do krytyki faszyzmu oraz kapitalizmu Fromma.

Przeczytaj

Kim był Erich Fromm?

Niemiecki filozof i psycholog Erich Fromm urodził się w 1900 r. w rodzinie żydowskiej. Fakt ten miał istotne znaczenie zarówno dla losów Fromma, jak i dla jego myśli.

Erich Fromm (1900–1980) był twórcą kierunku psychologicznego nazywanego psychoanalizą społeczną.
Źródło: Müller-May / Rainer Funk, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Po studiach filozoficznych i psychologicznych Fromm rozpoczął praktykę psychoanalityczną w Berlinie. W 1933 r. zbiegł do Szwajcarii, uciekając przed prowadzonymi przez nazistów prześladowaniami ludności żydowskiej, a następnie wyemigrował do USA. Jednym z głównych problemów, jakie Fromm podejmował w swojej myśli, były psychologiczne źródła faszyzmu. Poświęcona mu książka, *Ucieczka od wolności*, wydana w 1941 r., przyniosła Frommowi światową sławę.

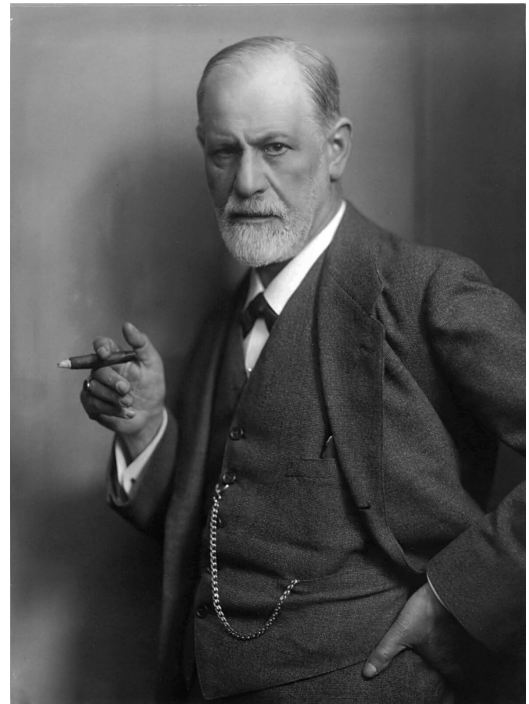
Psychoanaliza społeczna

Fromm stworzył nowy kierunek psychologii nazywany psychoanalizą społeczną, który podejmuje problem związku między osobowością a społeczeństwem. Jego koncepcja wpływała z dwóch głównych źródeł. Pierwszym była psychoanaliza Sigmunda Freuda, drugim – myśl Karła Marksa.

Fromm podzielał pogląd Freuda na dynamikę ludzkiej psychiki, która polega na nieświadomym konflikcie między

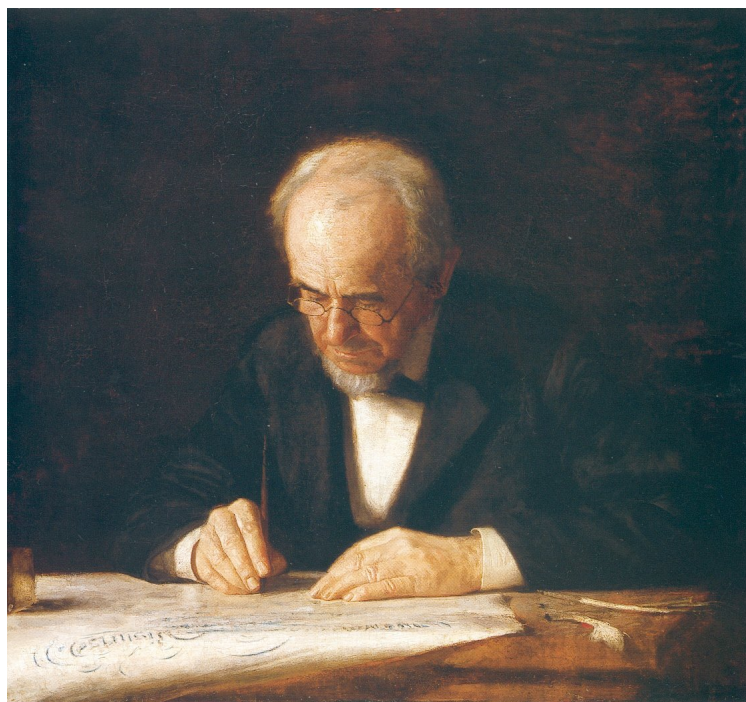
energiją seksualną (*id*) a uwewnętrznionymi przez jednostkę normami życia społecznego (*superego*). Dążą one do ograniczenia *libido*, gdyż w realiach społeczno-kulturowych, w których żyje człowiek, popędy nie mogą zostać w pełni zaspokojone.

Fromm zgadzał się również, że człowiek nie może zrealizować w życiu społecznym pełni swojego człowieczeństwa, co prowadzi do cierpienia. Odrzucał jednak przekonanie Freuda, że natura człowieka jest w pełni zdeterminowana przez jego popęd seksualny. Nie podzielał również pochodzącej od Freuda, **naturalistycznej** koncepcji życia społecznego, według której jego jedynym źródłem jest **sublimacja** popędu seksualnego.

Według Sigmunda Freuda, życie psychiczne uwarunkowane jest przez *libido* – popęd seksualny, który w wyniku konfliktu z normami i zasadami życia społecznego zostaje wyparty do *id* – nieświadomości.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Thomas Eakins, *Piszący mistrz*, 1882

Freud uważał, że genezą sztuki jest przeniesienie popędu seksualnego na nieerotyczne, społecznie akceptowane obiekty – jak np. twórczość artystyczna.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Poszukując innych niż biologiczne uwarunkowań ludzkiej psychiki, Fromm zwrócił się ku myśli Marksa. Akceptował jego zasadniczą tezę, zgodnie z którą nie istnieje niezmienna

natura człowieka, lecz historycznie zmienna świadomość. Ta zaś określona jest przez społeczno-ekonomiczne warunki, w których żyje człowiek.

((Karol Marks

Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej

Całokształt tych stosunków produkcji tworzy ekonomiczną strukturę społeczeństwa, realną podstawę, na której wznosi się nadbudowa prawna i polityczna i której odpowiadają określone formy świadomości społecznej. Sposób produkcji życia materialnego uwarunkowuje społeczny, polityczny i duchowy proces życia w ogólności. Nie świadomość ludzi określa ich byt, lecz, przeciwnie, byt społeczny ludzi określa ich świadomość.

Źródło: Karol Marks, *Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej*, dostępny w internecie:
<https://www.marxists.org/polski/marks-engels/1859/ekon-pol/00.htm>.

Fromm odrzucał jednak Marksowski pogląd, jakoby psychika człowieka wynikała z warunków ekonomicznych, w jakich żyje jednostka. Rozumiał je raczej jako jeden z kształtujących je czynników.

Istota człowieczeństwa w koncepcji Fromma okazuje się być zatem nieredukowalnym do żadnego pojedynczego aspektu połączeniem czynników psychicznych, kulturowych i społecznych.

Ta koncepcja człowieka prowadzi Fromma do krytyki stosunków społecznych – dotyczących zarówno kapitalistycznego Zachodu, jak i systemów totalitarnych. W życiu społecznym człowiek okazuje się bowiem **wyalienowany** – pozbawiony tego, co należy do jego istoty: miłości, wolności, zakorzenienia, tożsamości, owoców swojej pracy, itp.

Podstawową własnością człowieka jest rozdarcie między własną świadomością a życiem społecznym, które nie pozwala mu zrealizować w pełni jego potrzeb. Człowiek może zająć wobec tej **alienacji** dwojaką postawę.

Postawa „mieć” polega na zasklepieniu się człowieka we własnej, wyalienowanej egzystencji i ucieczce od jej źródeł w potocznie rozumiany materializm, czyli uczynienie posiadania dóbr jedynym celem i sensem życia człowieka.

Jedyną możliwością przezwyciężenia **alienacji** jest natomiast postawa skupiona na byciu. Ma ona, według Fromma, polegać na akceptacji indywidualnej egzystencji siebie samego, innych ludzi oraz przyrody. W społeczeństwie nastawionym na bycie człowiek nie może być dłużej środkiem służącym rozwojowi gospodarczemu, lecz musi stać się celem samym w sobie. Gospodarka i konsumpcja powinny być ukierunkowane na zaspokajanie rzeczywistych potrzeb człowieka, a nie ich sztuczne generowanie. Eksploatacja przyrody powinna zostać zastąpiona wymianą, zaś antagonizmy między ludźmi – solidarnością.

Współczesny kapitalizm nie jest więc, według Fromma, systemem społecznym kompatybilnym z ludzką naturą. Jednak zmiana reguł życia społecznego możliwa jest tylko przez indywidualną przemianę człowieka – odrzucenie postawy „mieć” na rzecz „być”.

Ucieczka od wolności

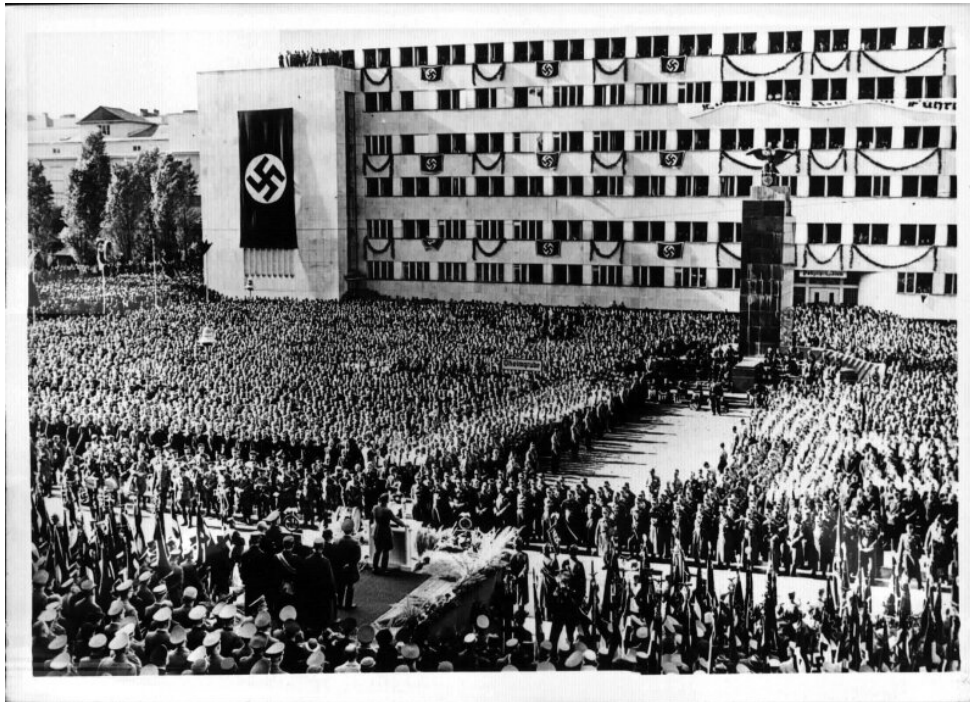
Nie tylko stosunki społeczne ograniczają naturę człowieka. Wydaje się, że to sam człowiek nakłada na siebie ograniczenia. Rezygnuje z wolności – z własnego „ja” – i daje się podporządkować **autorytetom**. Jaka jest przyczyna tej ucieczki od wolności?

Fromm postawił ten problem w kontekście niemieckiego faszyzmu. Jak to się stało, że rzesze zwykłych ludzi zrezygnowały ze swojej wolności, popierając ideologię opierającą się na autorytecie silnego wodza? Według Fromma, psychologicznym fundamentem faszyzmu był pewien szczególnie typ osobowości, który nazwał osobowością **autorytarną**.

Marks uważa, że praca – przekształcanie otaczającej go, naturalnej rzeczywistości – należy do istoty człowieczeństwa. Kapitalizm, który czyni z pracy towar, alienuje w ten sposób człowieka, czyli pozbawia go najbardziej podstawowego wymiaru jego natury.

Źródło: domena publiczna.

Nazistowska impreza w ramach Dnia Wolności

Osobowość autorytarna fascynuje się autorytetem silnego przywódcy i poddaje się mu. Ideologia nazizmu opierała się na kulcie wodza – Führera.

Źródło: domena publiczna.

Ucieczka od wolności ma swoje źródła w słabości, przejawiającej się w poczuciu niemocy – jednostka czuje się pozbawiona wpływu na rzeczywistość. Poczucie to rodzi w niej tendencje **masochistyczne** – człowiek niszczy swoje indywidualne „ja” i wtapia się w większą całość. Rezygnacja z własnej wolności zostaje zrekompensowana przez poczucie bezpieczeństwa i uczestnictwa w potężniejszej całości.

Drugim rysem osobowości autorytarnej jest **sadyzm** – o ile jednostka podziwia siłę i jest gotowa się jej podporządkować, to odczuwa nienawiść do wszelkiej słabości. Stąd też nieodzownym elementem autorytaryzmu jest nienawiść i przemoc skierowana na najsłabsze ofiary, pozbawione możliwości obrony mniejszości.

Zniszczona witryna w sklepie żydowskim w dzień po „nocy kryształowej”, czyli pogromie ludności żydowskiej w nocy z 9/10 listopada 1938 r. Zorganizowany przez rządzącą partię narodowosocjalistyczną pogrom zaostriżył prześladowania Żydów w nazistowskich Niemczech.

Źródło: domena publiczna.

☹ Erich Fromm

Ucieczka od wolności

Charakterystycznym rysem sado-masochistycznego osobnika jest jego postawa wobec autorytetu. Podziwia go i skłonny byłby mu ulec, ale jednocześnie sam chciałby być autorytetem i podporządkować sobie innych. [...] I tak jak władza automatycznie wywołuje w nim „miłość”, tak ludzie lub instytucje pozbawione władzy automatycznie wywołują jego pogardę. Sam widok osoby bezsilnej budzi w nim chęć atakowania, dominacji, atakowania.

Źródło: Erich Fromm, *Ucieczka od wolności*, tłum. O. i A. Ziemiłscy, Warszawa 1978, s. 161–165.

Autorytet jest zatem pewnym sposobem podporządkowywania sobie ludzi. Za skuteczność mechanizmu dominacji odpowiada osobowość. Jedynym sposobem na przezwycięzenie tendencji autorytarnych jest, według Fromma, urzeczywistnienie **indywidualizmu** – budowa społeczeństwa, w którym rozwój i szczęście jednostki będą nadrzędnym celem kultury.

Słownik

alienacja

(łac. *alienus* – obcy; *alienatio* – wyobcowanie) proces, w wyniku którego pewien element natury człowieka lub wytwór jego pracy staje się obcą, niezależną od niego rzeczywistością; filozoficzne znaczenie pojęciu alienacji nadał G.W. Hegel; L. Feuerbach analizuje za pomocą pojęcia alienacji zjawiska religijne – człowiek przypisuje bóstwu najlepsze cechy swojej własnej natury; Marks rozumiał alienację w sensie społeczno-ekonomicznym oraz antropologicznym: robotnik zostaje pozbawiony owoców swojej pracy; sama praca nie jest twórczą, wynikającą z ludzkiej natury działalnością, lecz ekonomiczną koniecznością, która zniewala jednostkę, wreszcie – cała kultura, w efekcie alienacji pracy, okazuje się służyć nie realizacji, lecz zniewoleniu natury człowieka

autorytet

(łac. *autoritas* – powaga, władza) zjawisko psychospołeczne polegające na tym, że pewnej jednostce lub instytucji zostaje nadana powaga, która pozwala jej sprawować władzę nad ludźmi lub wywierać na nich wpływ

indywidualizm

(łac. *individuum* – jednostka) w filozofii polityki oraz socjologii, indywidualizm jest stanowiskiem, który ujmuje grupy (takie jako społeczeństwo) jako zbiory jednostek i uznaje, że prawa i potrzeby jednostek są nadrzędne wobec praw i potrzeb ogółu

masochizm

rodzaj zaburzenia seksualnego polegający na osiąganiu podniecenia i czerpaniu przyjemności seksualnej z całkowitego podporządkowania się i uległości wobec partnera; nazwa pochodzi od nazwiska pisarza Leopolda von Sacher-Masocha

naturalizm

(łac. *naturalis* – przyrodniczy, naturalny) pogląd głoszący, że jedynym, co istnieje, jest przyroda (nie ma nic, co istniałoby poza przyrodą), zaś człowiek jest jej częścią; naturalizm traktuje życie społeczne, kulturę jako przejawy aktywności człowieka uwarunkowane przez jego biologiczną naturę

sadyzm

rodzaj zaburzenia seksualnego polegający na osiąganiu podniecenia i czerpaniu przyjemności seksualnej z zadawania partnerowi bólu i cierpienia (rzeczywistego lub wymyślanego); nazwa pochodzi od nazwiska pisarza Markiza de Sade

sublimacja

(łac. *sublimare* – wznosić, wywyższać) w psychoanalizie psychiczny proces przeniesienia energii seksualnej z zakazanego przez normy społeczno-kulturowe, na inny, nieerotyczny, społecznie akceptowalny obiekt

Audiobook

Polecenie 1

Na czym, według Fromma, polegać powinna rzeczywista wolność słowa? W jaki sposób tłumaczy on przyczyny, dla których nie jest ona w pełni obecna w społeczeństwach demokratycznych?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/Plp1NGTwv>

Filozof i psycholog Erich Fromm postawił następujący problem: dlaczego człowiek, istota wolna, na własne życzenie rezygnuje ze swojej wolności? Dlaczego, zamiast z niej korzystać – ucieka? Oto jak Fromm odpowiada na to pytanie.

„Zanim przystąpimy do naszego głównego tematu: czym jest wolność dla współczesnego człowieka oraz dlaczego i jak pragnie on od niej uciec – musimy wpieryw rozważyć pewną ideę, która może się wydać raczej mało aktualna. [...] Mam na myśli ideę głoszącą, iż wolność jest specyficzną cechą ludzkiej egzystencji jako takiej – i dalej – że jej znaczenie zmienia się zależnie od stopnia świadomości człowieka i pojęcia o sobie samym jako bycie niezależnym i wyodrębnionym”.

„Historia Europy i Ameryki począwszy od końca wieków średnich – to dzieje wyłaniania się człowieka jako jednostki. (...) owemu rozwojowi umysłowemu i emocjonalnemu jednostki ludzkiej na wielu płaszczyznach oraz jej uczestnictwu w osiągnięciach kultury w stopniu dotąd niespotykanym towarzyszył zarazem rozziw między wolnością od a wolnością do. Ta dysproporcja między wolnością od wszelkich więzów a brakiem możliwości pozytywnej realizacji wolności i osobowości doprowadziła w Europie do panicznej ucieczki w nowe kajdany, a przynajmniej w zupełne zubożenie”.

Jak funkcjonował człowiek w społeczeństwie średniowiecznym?

„W przeciwieństwie do społeczeństwa nowożytnego średniowiecze cechował brak wolności indywidualnej. W początkach tego okresu każdy człowiek przykuty był do

swej roli w porządku społecznym. [...] Zmuszony był, niemal z reguły, żyć tam, gdzie się urodził. Nieraz nie miał nawet swobody ubierania się, jak mu się podobało, ani jedzenia tego, co lubił. [...] Życie osobiste, ekonomiczne i społeczne podlegało prawom i obowiązkom, od których praktycznie nie była wolna żadna sfera działalności.

A jednak człowiek, nie będąc wolny we współczesnym tego słowa znaczeniu, nie czuł się ani samotny, ani odizolowany. Zajmując od urodzenia swoje wyraźnie określone, niezmiennie i niekwestionowane miejsce w świecie społecznym, tkwił w strukturalnej całości, dzięki temu życie miało sens i nie było w nim potrzeby ani miejsca na wątpliwości. (...) Porządek społeczny pojmowano jako porządek naturalny, a człowiek dzięki temu, że stanowił ściśle określoną jego część, miał poczucie bezpieczeństwa i przynależenia”.

Jak zmienia się sytuacja człowieka w świecie nowożytnym?

„Człowiek odkrywa siebie samego i innych jako jednostki, jako odrębne istnienia; odkrywa naturę jako coś zewnętrznego w stosunku do siebie w dwóch aspektach: jako przedmiot teoretycznego i praktycznego opanowywania oraz jako przedmiot przyjemności – dzięki jej pięknu. Człowiek odkrywa świat praktycznie przez odkrywanie nowych kontynentów, duchowo zaś dzięki rozwojowi ducha kosmopolitycznego.

Renesans był kulturą bogatej i potężnej klasy wyższej, znajdującej się na szczycie fali wzniesionej przez nawałnicę nowych sił ekonomicznych. Masy, pozbawione udziału w bogactwie i władzy grupy rządzącej, zatraciły poczucie bezpieczeństwa właściwe swemu dawnemu statusowi i stały się bezkształtną masą, której można było schlebiać albo grozić, ale która zawsze pozwalała sobą kierować albo dawała się wyzyskiwać przez stojących u władzy. [...] Jednocześnie jednak ci ludzie coś utracili: bezpieczeństwo i poczucie przynależności, które dawała średniowieczna struktura społeczna. Cieszyli się większą swobodą, ale byli również bardziej osamotnieni. [...]

Miejsce solidarności z bliźnim – a przynajmniej z członkiem własnej klasy – zajęła postawa cynicznego wyłączenia się; inne jednostki traktowane były jak przedmioty do użytku czy manipulacji”.

„Struktura nowoczesnego społeczeństwa oddziałuje na człowieka równocześnie w dwojaki sposób: staje się on bardziej niezależny, bardziej samodzielny i krytyczny, a zarazem bardziej wyizolowany, samotny i przerażony. [...] W czasach nowożytnych walka o wolność ogniskowała się na zwalczaniu dawnych form władzy i ucisku, stąd jak gdyby w oczywisty sposób odczuwano, że im bardziej eliminuje się tradycyjne ograniczenia, tym więcej zyskuje się wolności. Nie dość jednak jasno dostrzegamy, że

choć człowiek pozbył się dawnych wrogów wolności, to pojawili się nowi, innego typu; nie tyle ograniczenia zewnętrzne, ile czynniki wewnętrzne przeszkadzające w pełnym urzeczywistnieniu wolnej osobowości”.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Czy diagnoza Fromma trafnie odnosi się do społeczeństwa, w którym żyjesz? Określ, jakie niedostatki wolności wskazałby Fromm w polskiej debacie publicznej i zdecyduj, czy zgadzasz się z taką diagnozą.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz odpowiedź. Jak nazywał się kierunek myśli stworzony przez Ericha Fromma?

- postmarksizm
- psychologia społeczna
- psychoanaliza
- psychoanaliza społeczna

Tekst A

 Erich Fromm

Ucieczka od wolności

Pierwszym mechanizmem ucieczki od wolności [...] jest tendencja do rezygnacji z niezależności swego indywidualnego „ja” i wtopienie się w kogoś albo w coś znajdującego się na zewnątrz, aby na tej drodze uzyskać siłę, której brak się odczuwa samemu.

Źródło: Erich Fromm, *Ucieczka od wolności*, tłum. O. i A. Ziemiński, Warszawa 1978, s. 142.

Ćwiczenie 2

Zaznacz odpowiedź. Jaka jest główna przyczyna ucieczki od wolności, którą wskazuje Fromm w tekście A?

poczucie siły

niezależność

brak niezależności

poczucie słabości

Ćwiczenie 3

Zapoznaj się z definicją kolektywizmu, a następnie stwórz definicję indywidualizmu. Po której stronie umiejscowiłbyś opisany skrótowo w tekście A mechanizm ucieczki od wolności?

Kolektywizm	Indywidualizm
Pogląd w filozofii polityki, który uznaje grupy, zbiorowości i wspólnoty za nadrzędne wobec jednostek.	<input type="text"/>

Ucieczka od wolności:

Zdecyduj, czy poniższe twierdzenia dotyczące poglądów Fromma są prawdziwe, czy fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Koncepcja alienacji, obecna w myśli Fromma, świadczy o tym, że istotny wpływ wywarły na niego poglądy Karla Marksa.	☐	☐
Według Fromma, autorytety odgrywają ważną, pozytywną rolę w rozwoju moralnym człowieka.	☐	☐
Fromm krytykował zarówno XX-wieczne systemy totalitarne, jak i współczesne mu państwa kapitalistyczne.	☐	☐
Fromm jest przedstawicielem naturalizmu.	☐	☐

Tekst B

🗨 Erich Fromm

Ucieczka od wolności

Zdaje się nam, że wolność słowa jest najwyższym osiągnięciem w zwycięskim pochodzie wolności. Wolność słowa stanowi co prawda ważne zwycięstwo w bitwie przeciw dawnym ograniczeniom; zapominamy jednak, że człowiek nowoczesny znajduje się w sytuacji, w której wiele z tego, co sam myśli i mówi, myślą i mówią wszyscy inni; że nie osiągnął jeszcze zdolności myślenia w sposób odrębny – tj. samodzielny – a przecież tylko to może nadać sens jego twierdzeniu, że nikt nie przeszkadza mu w wyrażaniu myśli. Albo dumni jesteśmy, iż w kierowaniu swym życiem człowiek wyzwolił się od zewnętrznych autorytetów, mówiących mu, co robić, a czego nie robić. Zapominamy przy tym o roli anonimowych autorytetów, takich jak opinia publiczna i zdrowy rozum; są one tak potężne tylko dzięki naszej całkowitej gotowości zastosowania się do tego, czego się od nas oczekuje, oraz dzięki równie potężnej obawie przed odróżnianiem się od innych. Innymi słowy, jesteśmy zafascynowani rosnącą wolnością od autorytetów zewnętrznych, a ślepi na istnienie wewnętrznych hamulców, przymusów i lęków, które wyraźnie

podkopują znaczenie zwycięstw odniesionych przez wolność nad jej tradycyjnymi wrogami.

Źródło: Erich Fromm, *Ucieczka od wolności*, tłum. O. i A. Ziemiński, Warszawa 2003.

Ćwiczenie 5

Które stwierdzenie można uznać za tezę tekstu B?

- Choć istnieje wolność słowa, to człowiek współczesny nie jest całkowicie wolny w swoim myśleniu.
- Wolność słowa nie jest istotnym osiągnięciem ludzkości.
- Człowiek współczesny jest absolutnie wolny w swoim myśleniu.
- Wolność słowa jest fikcją.

Ćwiczenie 6

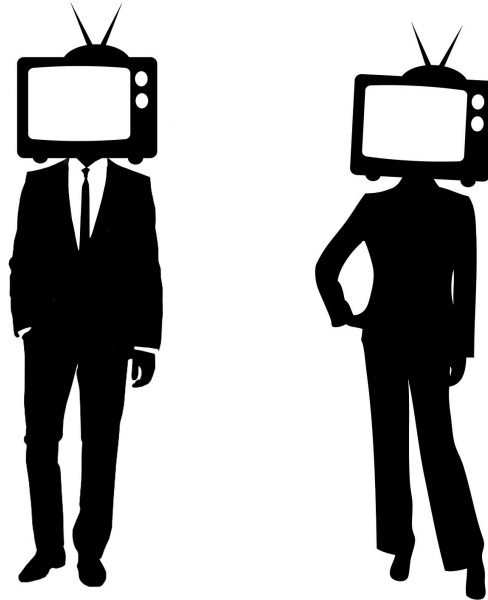
Co, według poglądów Fromma wyrażonych w tekście B, odpowiada przede wszystkim w dzisiejszych czasach za ten stan rzeczy?

- Niedostrzeżenie autorytatywnego charakteru opinii publicznej i zdrowego rozsądku.
- Człowiek jest niezdolny do wolności.
- Ludzki rozum nie jest zdolny do pojęcia prawdy.
- Bezkrytyczny stosunek do autorytetów, takich jak kościół czy państwo.

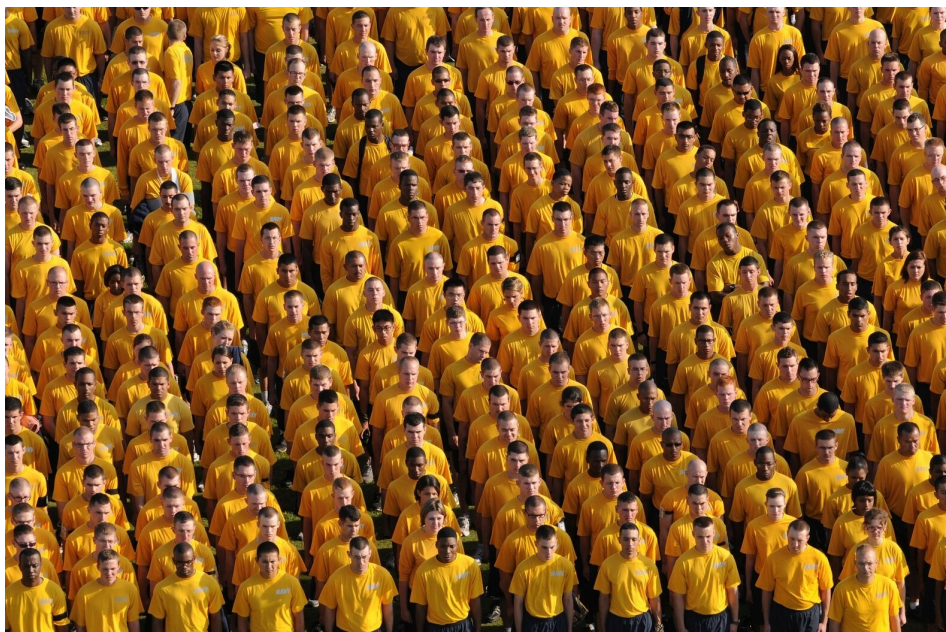
Ćwiczenie 7

Zdecyduj, czy wyrażone w tekście B poglądy Fromma można odnieść do przedstawionych na zdjęciach zjawisk społecznych? Czy przychodzą ci do głowy przykłady, do których można by zastosować jego krytykę współczesnych społeczeństw?

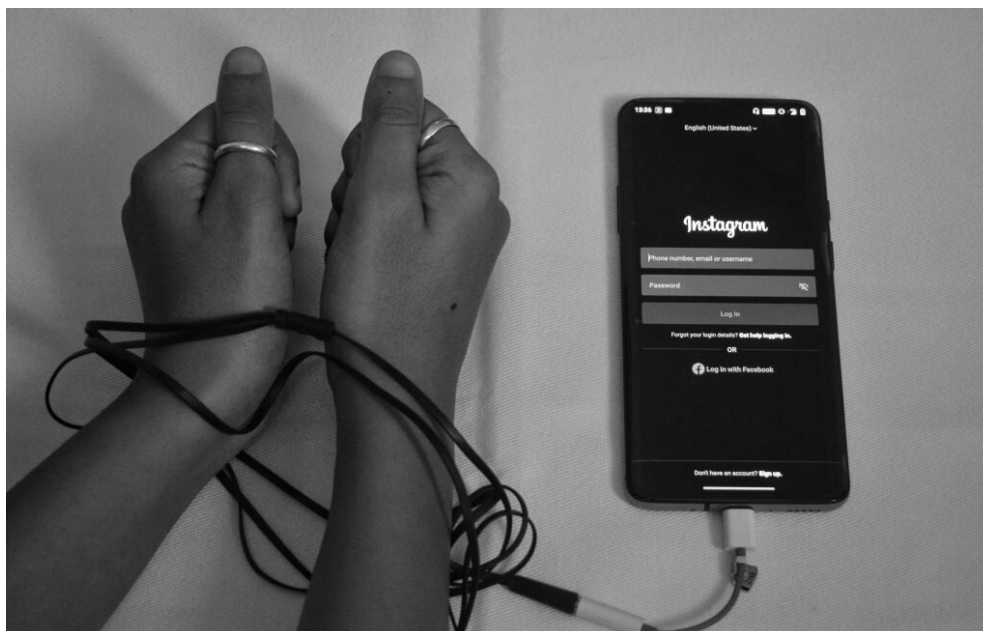
Źródło: Pixabay, domena publiczna.

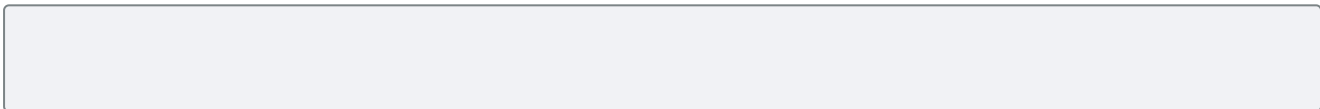
Źródło: Pxhere, domena publiczna.

Źródło: Pixinio, domena publiczna.

Źródło: Pixahive, domena publiczna.

Ćwiczenie 8

Czy zgadzasz się z poglądem Fromma na współczesne społeczeństwo? Zrekonstruuj jego główną tezę, oceń ją oraz uzasadnij swoje stanowisko.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Psychologia Ericha Fromma

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

5. Wybrane spory antropologiczne. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

1) o istotę człowieka (naturalizm lub redukcjonizm biologiczny lub społeczny – antynaturalizm lub antyredukcjonizm, np. personalizm);

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Wskażesz genezę psychoanalizy społecznej Ericha Fromma (S. Freud, K. Marx).
- Scharakteryzujesz koncepcję człowieka Fromma jako wynik odrzucenia redukcjonizmu biologicznego oraz społeczno-kulturowego.
- Wyjaśnisz, na czym polega wartość indywidualizmu w życiu społecznym, odnosząc się do krytyki faszyzmu oraz kapitalizmu Fromma.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wskaże genezę psychoanalizy społecznej Ericha Fromma (S. Freud, K. Marx);
- scharakteryzuje koncepcję człowieka Fromma jako wynik odrzucenia redukcjonizmu biologicznego oraz społeczno-kulturowego;
- wyjaśni, na czym polega wartość indywidualizmu w życiu społecznym, odnosząc się do krytyki faszyzmu oraz kapitalizmu Fromma.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- praca z multimedium.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika nauczyciel sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji. Następnie inicjuje rozmowę kierowaną na podstawie pytań zawartych we wprowadzeniu.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Każdy uczestnik zajęć podczas cichego czytania wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują na głos swoje notatki. Nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną porządkującą ten etap pracy.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Wybrany uczeń odczytuje treść polecenia: *Czy diagnoza Fromma trafnie odnosi się do społeczeństwa, w którym żyjesz? Określ, jakie niedostatki wolności wskazałby Fromm w polskiej debacie publicznej i zdecyduj, czy zgadzasz się z taką diagnozą.* Klasa dzieli się na grupy i opracowuje propozycje odpowiedzi. Przedstawiciel wskazanej grupy prezentuje propozycję rozwiązania zadania, a pozostali uczniowie komentują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi uczniów, udzielając im informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi
4. Nadal pracując w parach, uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5-7. Ochotnicy odczytują rozwiązania na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie 8: *Czy zgadzasz się z poglądem Fromma na współczesne społeczeństwo? Zrekonstruuj jego główną tezę, oceń ją oraz uzasadnij swoje stanowisko.*

Materiały pomocnicze:

- Chałubiński M., *Fromm*, Warszawa, 2005.
- *Słownik-przewodnik filozoficzny. Osoby, problemy, terminy*, oprac. zbiorowe, Lublin 2012.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.